

Предложены пути повышения эффективности внедрения международных норм об избежании двойного налогообложения в Украине.

Ключевые слова: двойное налогообложение, налогоплательщик, объект налогообложения, налоговое законодательство, налоговая юрисдикция, международные соглашения.

Abstract. The article analyzes the theoretical foundations of double taxation as one of the important factors in shaping the tax policy of the state. The essence of the concept of double taxation is determined, different views of scientists on the interpretation of this concept are analyzed. The main problems of avoidance of double taxation and mechanisms of its regulation are investigated. Ways to increase the effectiveness of the implementation of international norms to avoid double taxation in Ukraine are proposed.

Key words: double taxation, taxpayer, object of taxation, tax legislation, tax jurisdiction, international agreements.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ходзицька В. В. Уникнення подвійного оподаткування доходів: світові тенденції. *Фінанси України*. 2019. № 4. С. 79–96.
2. Ковальчук К. Ф., Петрова Л. В. Дослідження сучасних проблем у сфері уникнення подвійного оподаткування. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. № 1. С. 260–270.
3. Браславський Р. Г. Конвенції про уникнення подвійного оподаткування як джерела закріплення принципів податкового права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 51–55.
4. Пархуць В. В. Природа подвійного оподаткування. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2020. № 12. С. 1–5.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р., № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13, № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
6. Устинова І. П., Медінська Т. Ю. Міжнародна практика усунення подвійного оподаткування. *Юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 75–80.
7. Олендер І. Я. Правові конструкції та підходи, спрямовані на усунення подвійного оподаткування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 85. С. 166–170.
8. Про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно: Конвенції між Урядом України і Урядом Французької Республіки від 30 січня 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 19. Ст. 838.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010 р. № 72/1. Ст. 2598.
10. Про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно: Конвенцію Між Урядом України і Урядом Чеської Республіки від 30 червня 1997 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 17. Ст. 768.
11. Про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування: Багатостороння конвенція від 24 листопада 2016 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 99. Ст. 3339.

УДК 347.94:004.77

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Н. М. Товстун, І. В. Атаманчук

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади застосування електронних доказів у цивільному процесі. На основі аналізу історико-теоретичних підходів до визначення електронних доказів у цивільному процесі, сформовано визначення поняття «електронні докази». Встановлено та охарактеризовано особливості електронних доказів, що відрізняють їх від інших засобів доказування.

Ключові слова: цивільний процес, засоби доказування, електронний (цифровий) доказ, електронний документ, подання доказів, оцінка доказів.

Постановка проблеми. Широке використання цифрових технологій, електронних комунікацій та мережі Інтернет спричинило значний вплив на всі сфери суспільного життя. Наслідком таких перетворень стала поява якісно нових джерел доказової інформації та

способів роботи з нею. В умовах суцільної комп'ютеризації та інформатизації проблема ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу під час розгляду цивільних справ зайняла належне місце серед головних викликів теорії та практики цивільного процесу. Такі порівняно нові правові явища, як електронний документ (у тому числі електронні докази) та електронний цифровий підпис, виникли внаслідок запровадження досягнень наукової думки у практичну сферу. Нині ці інститути являють собою інструменти забезпечення якісного цивільно-правового обігу та доступніших засобів захисту суб'єктивних прав і інтересів учасників правовідносин, які використовують електронні докази під час захисту свого порушеного права у суді. Електронні докази визнані незалежним засобом доказування, однак, незважаючи на правове регулювання використання електронних засобів доказування, Цивільний процесуальний кодекс України до сих пір недостатньо регулює порядок та особливості дослідження й оцінювання таких доказів судом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом науковці почали все більше приділяти увагу дослідженню питання електронних доказів в цивільному судочинстві. Серед останніх досліджень слід відзначити науковий здобуток вітчизняних учених: О. І. Антонюка, І. І. Демчишина, О. Гусєва, А. Ю. Каламайка, В. С. Петренко, М. Соколова, Д. М. Цехан, О. С. Чорного, а також ця проблема досліджувалась у дисертаціях С. П. Ворожбіт, К. Л. Брановицького, М. В. Горєлова, а також у монографіях О. Т. Боннера та А. П. Вершиніна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Застосування в процесі цивільного судочинства України електронних доказів і досі залишаються дискусійними та проблемними питаннями в теорії та практиці сучасної юриспруденції. В Україні щодо цього питання донедавна були відсутні комплексні наукові дослідження присвячені аналізу електронних засобів доказування у цивільному процесі, на даний час їх кількість збільшується, але часто не враховує те, що у правовій доктрині нашої держави формується власна концепція електронного судочинства, в якій поряд з процесуальними особливостями використання електронних засобів доказування окремого дослідження потребує питання функціонування електронного суду, що має міжгалузевий характер.

Метою цієї статті є визначення загальної концепції та засад використання електронних доказів в цивільному процесі, їх видів, встановлення сутності та особливостей електронних доказів як окремого виду засобів доказування в цивільному судочинстві України.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні переважна більшість країн рухається у напрямку органічного інтегрування електронних доказів до існуючого переліку засобів доказування, розглядаючи їх як різновид документів. Особливо такий підхід властивий для країн загального права, які міцно тримаються за свої багатовічні процесуальні форми і правила, постійно розвиваючи їх зміст, адаптуючи їх під нові умови правозастосування. Для української правової системи інститут електронних доказів є відносно новим, хоча об'єкти, що до них відносяться, використовувалися у цивільному судочинстві і раніше: електронні документи та роздруківки сторінок веб-сайтів розглядалися як письмові докази, магнітні, електронні та інші носії інформації належали до речових доказів. У останній редакції Цивільного процесуального кодексу України доказовий матеріал в електронній формі одержав статус самостійного засобу доказування, що є позитивним зрушенням у правовому регулюванні та захисті відносин, пов'язаних з використанням електронних засобів зв'язку, підвищенні ефективності захисту прав, свобод та інтересів в умовах розвитку інформаційних технологій.

Через надзвичайно високий рівень розвитку інформаційних технологій та людства загалом спонукав законодавця до надання електронним доказам статусу самостійного засобу доказування порівняно з такими засобами як: письмові та речові докази, показання свідків та висновками експертів. В. В. Зімнік відмічає надання електронним доказам статусу самостійного засобу доказування як важливий крок у державотворенні, що привів до подальших реформ у затвердженні нових положень процесуальних кодексів саме щодо цього засобу доказування [1].

03.10.2017 року Верховною радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного

процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Цим Законом було прийнято зміни до КПК України та викладено в новій редакції ЦПК України, ГПК України та КАС України, таким чином, у процесуальні кодекси внесені норми, що містять уніфіковані положення щодо доказів у цивільному, господарському та адміністративному процесах, а також запроваджено новий вид доказу – електронний доказ [2]. Віднесення електронних доказів до одного з засобів доказування автоматично призвело до поширення на них відпрацьованих процедур збирання, дослідження та оцінки доказів судом. Судова практика повинна була адаптуватись до деяких особливостей, пов'язаних зі специфікою електронних доказів. Водночас виокремлення електронних доказів до самостійної групи означала необхідність створення для них спеціальної групи правових норм, які повинні пройти апробацію судовою практикою та лише з часом могли довести свою ефективність.

Як свідчить вітчизняна судова практика, будь-які кардинальні зміни законодавства, поява нових правових інститутів можуть призводити до неузгодженості судової практики їх застосування та, як наслідок, порушення принципу юридичної визначеності, проте новаторський підхід до правового регулювання використання електронних доказів у процесі судового доказування має й позитивний бік. Неухильне слідування правовим традиціям призводить до косності правового регулювання суспільних відносин, несприйняття нововведень та поширення юридичного фікціонізму, коли нове явище підміняється старими поняттями, що лише віддаляє юриспруденцію від реальності. Створення нового правового інституту (чи субінституту) як відповідь на істотні зміни у суспільних відносинах дає змогу врахувати всі особливості оновленого предмета правового регулювання та закласти юридичне підґрунтя для його подальшого розвитку. Тому виокремлення електронних доказів як самостійного виду засобів доказування загалом слід оцінити позитивно, оскільки електронні докази мають істотну специфіку порівняно з іншими засобами доказування. І це обов'язково має бути враховано як законодавцем, так і судовою практикою [3].

Поняття «електронні докази» з'явилося ще в 70-х роках ХХ ст. з появою так званих машинних документів. У світовій практиці існує термін *data message*, що в ст. 2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року, рекомендованого Генеральною Асамблеєю ООН, визначається як інформація, що підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф, телекс або факс [4]. Питання розвитку доказування, поряд з новими технологіями, з'явилося вже в 70-х рр. ХХ ст. На той час, вивчаючи юридичну природу «машинних документів», а також специфіку носіїв інформації, домінуючою була точка зору, яка ототожнювала письмові докази та машинні документи. З того часу «машинні документи» перестали бути виключно текстовими документами, які фактично нічим не відрізнялись від звичайних документів, підготовлених за допомогою друкарських машинок. Але на сьогодні електронні носії інформації можуть містити найрізноманітнішу інформацію – звукову, аудіовізуальну, текстову, графічну та будь-яке їх поєднання [5].

Законодавчим визначенням «електронного доказу» є закріплена у ч. 1 ст. 100 ЦПК дефініція, відповідно до положень якої «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [6]. Ю. С. Павлова, запропонувала удосконалити визначення поняття електронного доказу, як будь-якої інформації, представленої в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду та вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів; теоретичні моделі класифікації електронних доказів залежно від: особливостей форми електронних доказів, суб'єкта фіксації електронних даних, змісту електронної інформації, порядку формування

електронних даних тощо [7]. На мою думку, визначення поняття «електронний доказ» наступне: електронним доказами може вважатися будь-яка інформація, розміщена на веб-сайтах, опублікована в соціальних мережах або передана за допомогою месенджерів чи соціальних мереж, що мають відношення до обставин справи та може бути пред'явлена до суду, скріплена електронним цифровим підписом.

Вважаємо, що електронні докази мають певні переваги перед рештою засобів доказування, оскільки з часом окремі докази втрачають свій зовнішній вигляд, якісну, а тому й доказову ознаку, а на відміну від будь-якого іншого доказу, електронний доказ може зберігатися незмінним стільки, наскільки це може бути потрібним. Однією з основних ознак електронного документу як засобу доказування є відсутність зв'язку із конкретно визначеним матеріальним носієм, оскільки технічні засоби дозволяють копіювати такий документ необмежену кількість разів, користуватися ним у будь-який час, що не притаманно іншим засобам доказування. Відповідно до статті 101 ЦПК оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи. За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього. Законодавець розрізняє оригінал та копію електронного доказу, регламентує порядок їх зберігання та повернення, однак, з урахуванням можливості безперешкодного копіювання електронних доказів без обмеження кількості копій та без будь-якої втрати їх якісних характеристик в процесі копіювання можна прогнозувати виникнення певних практичних проблем у осіб, які беруть участь у справі, щодо відокремлення оригіналу електронного доказу від його копії, а також щодо засвідчення копій електронних доказів. Незважаючи на визначення на законодавчому рівні поняття «електронного доказу», у сторін виникнуть труднощі і з їх поданням суду. У ЦПК України передбачено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом (чи в іншому порядку, встановленому законом), або паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. При цьому порядок посвідчення електронних копій на законодавчому рівні не визначений. Те саме стосується й порядку посвідчення паперових копій електронних доказів. З огляду на специфіку деяких електронних доказів, наприклад відео або звукозаписів, вони не можуть бути виражені в паперовому вигляді та посвідчити їх електронним цифровим підписом неможливо. Таким чином, до врегулювання на законодавчому рівні питання щодо засвідчення копій електронних доказів у сторін судового провадження буде існувати можливість подати електронні докази тільки в оригіналі. Однак, порядок такого подання теж чітко не врегульований, тому залишається актуальним питання, що саме може вважатися оригіналом електронного доказу [8].

Попри ряд переваг застосування електронних засобів доказування, існує і ряд негативних аспектів: проблема збереженості документів, адже в будь-який момент комп'ютер може проникнути вірус, не спрацювати система збереження документів, а також постійна необхідність захисту інформації від внесення несанкціонованих змін, взлому сайту.

Висновки. Зміни, що відбуваються в усьому світі у зв'язку з розвитком науки і техніки, торкнулися практично кожної держави світу, в тому числі й нашої країни. Використання електронних документів істотно вплинуло на інститут доказування і доказів в цивільному процесуальному праві, зокрема, у період карантину, у зв'язку з переходом на віддалений режим роботи електронні докази набули широкого практичного застосування. Електронні докази характеризуються відсутністю традиційного існування оригіналів та копій доказів, які властиві для матеріалів цивільних справ, вони мають специфічну правову природу, власні ознаки та характерні особливості, які відрізняють електронний доказ від письмових та речових доказів. Характерною особливістю електронного доказу є те, що він не має жорсткого зв'язку з носієм і може легко бути перенесений на інший носій без втрати або зміни юридичної сили. На підставі аналізу теоретичних підходів до поняття електронних документів, можна запропонувати визначення електронних доказів як будь-

якої інформації, розміщеної на веб-сайтах, опублікованої в соціальних мережах або переданої за допомогою месенджерів чи соціальних мереж, що має відношення до обставин справи та може бути пред'явлена до суду, скріплена електронним цифровим підписом.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы применения электронных доказательств в гражданском процессе. Указано определение понятия «электронные доказательства». Проанализировано уместное определение электронных доказательств в гражданском процессе. Установлено и охарактеризованы особенности электронных доказательств, отличающие их от других средств доказывания.

Ключевые слова: гражданский процесс, средства доказывания, электронный (цифровой) документ, электронный документ.

Abstract. The article considers the theoretical foundations of the use of electronic evidence in civil proceedings. The definition of "electronic evidence" is indicated. The most appropriate definition of electronic evidence in civil proceedings is analyzed. The features of electronic evidence that distinguish them from other means of proof have been established and characterized.

Key words: civil process, means of proof, electronic (digital) proof, electronic document.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зімнік В. В. Електронні докази в цивільному процесі та їх застосування на практиці. *Актуальні питання вдосконалення діяльності Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції*. 2017. 55 с.
2. Петренко В. С. Проблеми правового регулювання та використання електронного суду. *Новели цивільного процесуального кодексу України* [Електронне видання] : матеріали «круглого столу» (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Фенікс, 2018. 42 с.
3. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 242 с.
4. Кодола Б. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці. URL: https://zib.com.ua/ua/131203elektronni_dokazi_regulyuvannya_yake_bude_skladno_zastosuvat.html
5. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. № 2(10). 2015. 127 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. від 03.10.2003 р., № 40, стаття 356. (Із змінами).
7. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Павлова Юлія Сергіївна. Одеса, 2019. 239 с.
8. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 112–113.

УДК 347.6

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

І. В. Чепис, Е. А. Писарева

Анотация. У статті наданий аналіз інституту спадкового договору в Україні та деяких зарубіжних країнах. Проаналізовано чинне законодавство досліджених країн, розглянуто поняття, предмет, сторони та істотні умови спадкового договору, особливості його укладення, виконання і розірвання в цивільному праві зазначених країн. З'ясовано, що в цивільному праві зарубіжних країн спадковий договір виступає інститутом саме спадкового права, є частіше однією з підстав спадкування або різновидом заповідального розпорядження. В даному дослідженні використовувались такі методи, як метод аналізу і синтезу, формально-юридичний, порівняльно-правовий метод.

Ключові слова: спадковий договір, набувач, відчужувач, умови спадкового договору, укладення, розірвання, забезпечення виконання спадкового договору.

Одним з важливих інструментів урегулювання відносин щодо розпорядження своєю власністю є можливість укладення спадкового договору, що базується, насамперед, на праві власника вільно розпорядитися своїм майном на випадок смерті. За національним